

Heikki Turusen raivaajasarja ja maaseudun muutos

Asko Saarelainen

Heikki Turusen lapsuustantereilla Vuonislahdessa nähdään ensi kesänä kirjailijan tuotantoa. Vuonislahden taiteilijatalo tuottaa heinäkuussa Vuonis-rantateatteriin Heikki Turusen ja Antti Heikkisen käsikirjoittaman näytelmän. Lieksan Teatterin Turusen raivaajasarjan perustuva esitys kertoo koskettavan tarinan korvenraivaajaperheen elämästä. Turusen raivaajasarja (Hupeli 1987, Kolmen hevosen mies 1981, Punaheikon hehku 1982, Mustarinnan lapset 1985 ja Maan veri 1987) on synteesi itäsuomalaisen maaseudun murroksen vuosista. Teoskokonaisuus on klassikkoinen, mutta miksi?

Maannälkä

Turusen Hupelissa kuvaama korvenraivaaja ja sotainvalidi Viljo Oinonen edusti itäsuomalaisen maaseudun arkipäivää välittömästi sotavuosien jälkeen. Esimerkiksi Lieksan ammatissa toimivasta väestöstä tuolloin sai toimeentulonsa maa- ja metsätaloudesta kaksi kolmasosaa. Maatalousperheiden päähenkilöistä tilattomia oli lähes puolet. Elintarvikkeiden niukkuuteen, rahan vähäisyyteen, inflaation nakerrukseen ja sota-ajan mustan pörssin hintoihin tukastuneet ihmiset hakivat turvaa maasta.

Erityisesti pientilavaltaisessa Itä-Suomessa maansaantiin liittyi paljon toiveita sosiaalisesta noususta (Hupeli):

”Viljo ei ollut koskaan lukenut muuta kuin Itäsuomalaisia ja siitäkin useimmiten vain Fantomin seikkailut. Hänen kaikki mieltymyksensä niin kuin myös vastenmielisyyden tunteet olivat vaistomaisia. Egyptinkorpessa hän vain yhtäkkiä huomasi jotenkin pitävänsä erityisesti tämänlaatuisesta elämästä, nauttivansa, tuntevansa outoa kiihkoa katsellessaan kun he aloittivat alusta omin käsin. Vähän kerrallaan, oman mielensä mukaan.

Egyptinkorpi selkännytti Viljon hämääriä käsityksiä uudisasukaselämästä. Tuntui kuin jokin yksityiskohta vanhasta unesta olisi kirjastunut, kovettunut käsinkosketeltavaksi.”

Raivausvuodet

Turusen syntymäkotikunta Lieksa oli sodanjälkeisen jälleenrakennustyön valtakunnallinen keskus. Suojärveläiselle siirtoväelle ja kotiseudun rintamamiehille perustettujen asutustilojen määrä (615) oli kuntakohtaisesti suurin maassamme. Suurin osa niistä oli raivaamattomia ja rakentamattomia kylmiä tiloja. Uusia kyläkuntia syntyi metsän keskelle, asutustiloja raivattiin ja rakennettiin. Maaseutukylät olivat väkeviä ja työntäyteisiä kasvun vuosia (Kolmen

hevosen mies):

”Pitkän ponnistelun jälkeen Kyllikki nojasi suurin käsivarsin ja rasituksista vapisten polviinsa pää alapäin ja huokaili. Viljo kyykötöi polttelemassa lippalakkin-sakin heittäneenä, musta tukka vesilikoina ryötteinä otsalle valuen, pisaroita likaisella naamallaan.

He olivat tehneet raskaita töitä yhdessä koko kesän. Mutta jostakin syystä he vasta nyt huomasivat yhden asian. Sillä kivi joka olisi ollut yhdelle ylivoimaisen jyrkää pyörítettävä, kierähti kahdelta helposti.”

Karjalaisia naapureita

”He tapasivat siellä jo joitakin siirtolaisia. Nuori isäntä hakkasi salvosta iltamyöhään asti, illalla kiharatukkainen sievä vaimo vei hänelle kahvia jota hän siten joi alumiinimukista hitain liikkein ja mitään virkkamatta, naisen katsellessa häntä kasvot hymyssä. Savu, veres pihkapuu, myllätty maan haisivat, nurkkahyllyllä vaatteiden ja astioiden täyttämien muuttolaatikoiden keskellä oli ikoni allaan pitkä omituisen ohut kynttilä.”

Turusen Hupelissa kuvaama siirtoväki toi omat tapansa ja kulttuurinsa kyläyhteisön arkeen ja juhlaan. Se oli merkittävin asutustoiminnan aiheuttama väestön muutos ja kasvatti paikkakunnan moniarvoista kulttuuriperintöä.

Lieksasta muodostui yksi suojärveläisten tärkeimmistä sijoitusalueista maassamme. 1940-luvulla paikkakunnalle sijoittuneen siirtoväen määrä oli yhteensä 2 200, mikä vastasi lähes puolta kunnan 1940-luvun jälkipuoliskon väestönkasvusta.

Maaseudun suuri murros

Tunnettu maaseudun puolestapuhuja Heikki Turunen maalaillee 1950-luvun lieksalaista maalaisidylliä teoksessaan Mustarinnan lapset:

”Varsinkin kesäpäivinä siellä vallitsi melkein kirkonkylämäisen virkeä ja värikäs tunnelma. Ilmoitustaulut, kioskien ja makasiinien seinät täynnä elokuvalmoituksia ja iltamajulisteita, värikkäissä mainoksissa kehoitettiin veikkaamaan, polttamaan filterbostonia.

Kioskilla pyöriensä selässä istuvien nuorten miesten muodikkaammasta pukeutumisesta ja otsalaineesta näki, että oli käyty jo muuallakin. Vähän aikaa etelästä tulleen junan vihellyksen jälkeen nähtiin kesäisen kevyesti pukeutuneita rentoja matkailijoita vaeltavan asemalta laivantaan päin.”

Vuosikymmentä myöhemmin tunnelma oli toinen. Nuorison kiihtyvä muuttoliike, maatalouden tuotannonrajoitukset ja epävarmuus pientilojen kohtaloista olivat maaseudun arkipäivää. Tuotannollista muutosta suurempi oli henkinen murros, kuten Oinosen Viljon ajatuksenjuoksusta havaitaan (Maan veri):

”Pakko se on jottain keksii, kerran ei voi mäne maalimalla kaupaks hinnalla ei millää, meren laivoloihin pittää lastata kun ei muualla ennee oo tyhjiä kylmävarastoja. Täss ei tunteilu ennee auta, kylmästi vain liikoja peltoja pakettiin ja lehmät korkeelaitasseen.

Jos se kerran halavemmaks tulloo valtiolle kun ne hintatuet ja välirahat. Moalimanlopun hommooohan se nyt tietysti on, kun jouten oleminen tehään kannattavammaks kuin työnteko, ja heitetään päiväkkaralle pellot, jotka hiellä ja tuskalla ensin korpeen raivattiin.”

Arvion aika

Maamme yhteiskuntarakenteen nopea muutos sekä maa- ja erityisesti metsätalouden nopea koneistuminen veivät metsätyö-pienviljelijäväestön toimeentulomahdollisuudet. Erityisen nopea muutos oli metsävaltaisessa Itä-Suomessa. Maaseutu siirtyi vähitellen uuteen aikaan. Toimittajakokemuksiinsa nojaten kansankirjailija näki muutoksen moninaisuuden ja teki teoksissaan myös tutkimuksellisesti osuvan arvion (Maan veri):

”Niinä vuosina tuntuu lopullisesti tapahtuvan se minkä enteiden keskellä he olivat kasvaneet, värittänyt nuoruuden omalla tai toisten lähtöjen tunnelmilla, ikävällä lähteneiden perään, kaipuulla takaisin kohti, alituisella pienellä levottomuudella ja

epätietoisuudella kahden elämänmuodon paremmuudesta.

Kuin hitaasti ja pikkupurosina alkanut, vähitellen kasvanut ja valtavaksi kymiksi yhtynyt virta olisi vyöhrähtänyt loputkin mukaansa tempaavaksi hallitsemattomaksi tulvan vyörahdykseksi. Syitä oli yhtä paljon kuin niiden mieltijöitä, missä vain ihmiset tapasivat, niiden seurauksesta kärsiviä ja hyötyviä.

Eräät elivät parasta ja rikkainta aikaansa. Juuri ne joilla Saarelan Aaro ja isä ja Iukkosen Kaspero olivat aina eniten nauraneet, isä punonut päätään ja hymähdellyt pilkallisesti kylän korkeatuottoisimman ayrshirekarjan takaa.”

Kansankuvaus vai synteesi?

Heikki Turusen raivaajasarja on vankka sosiaalhistorian tutkimus jälleenrakentamisen ja maaseudun murroksen vuosista. Teosten näkökulma kohdistuu yksilöön, perheeseen ja kylään, jolloin käsittely lähestyy mikrohistoriallista tutkimusotetta. Erityisesti Turunen nostaa esille uudisraivaajaperheen äidin tunne-elämän. Parhaimmillaan teokset ovat maaseudun kylien ja ihmisten henkisen ilmapiirin kuvaajana eli teossarja on korvenraivaajien tuntojen tulkkia sodanjälkeisen yhteiskunnan nopeassa muutoksessa.

Suurta muuttoa 1960- ja 1970-lukujen suomalaisen proosan kuvaajana tutkinut kirjailija Matti Mäkelä (1986) pitää Turusen raivaajasarjaa yhtenä suomalaisen maaseutukuvausten keskeisimpänä tuotteenä. Professori Hannes Sihvon (1995) mielestä sotainvalidimiehen eepos Hupeli on kuin synteesi aikaisemmista asutus- ja raivaajaromaaneista.

Turusen varhaistuotantoa (Simpauttaja, Joensuun Elli ja Kivenpyörittäjän kylä) analysoinut maantieteilijä, professori Anssi Paasi (1984) toteaa, että Turusen teosten kantavana ajatuksena on kuvata kehitysalueen ihmisten tunteja jokapäiväisen elämän ja 1960-luvun yhteiskunnallisen murroksen pyörteissä. Läpinäkyvänä teeman kirjailijan romaaneissa on kahden erilaisen kulttuurin kohtaaminen ja selvästi esille tuleva kaupungin ja maaseudun välinen ristiriita.

Turusen elämäkerran Turjailija (2015) kirjoittanut Antti Heikkinen korostaa Turusen vahvaa omakohtaista kokemusta raivaajasarjan syntymisessä. Heikkisen mukaan Hupelissa on aistittavissa rakkaus aiheeseen. Se on tehty tosissaan ja kunnianhimoisesti. Maan veri on puolestaan raivaaja-sarjan henkilökohtaisin teos, jonka keskushenkilöksi nousee nuorukaisesti varttunut Heino, kirjailijan alter ego.

FL Asko Saarelainen toimii Lieksan kansalaisopiston rehtorina. Hän on kirjoittanut maaseudun muutoksesta tutkimusartikkeleissaan teoksissa Rintamalta raiviolle – Sodanjälkeinen asutustoiminta 50 vuotta (1995) ja Omal maal Vierahal maal – Suojärven historia IV (2011).

